

Rapport 2009:19

Arkeologisk förundersökning

Akut vattenläcka i Bakgatan

RAÄ 21

Bakgatan / kv Knapen 6
Vadstena stad och kommun
Östergötlands län

Ann-Charlott Feldt

Akut vattenläcka i Bakgatan

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning.	4
Syfte och metod	5
Resultat och tolkning	5
Referenser	6
Tekniska uppgifter.	7
Bilaga 1. Schaktplan.	8
Bilaga 2. Profilritning.	9

Ö S T E R G Ö T L A N D S   L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N   F Ö R   A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

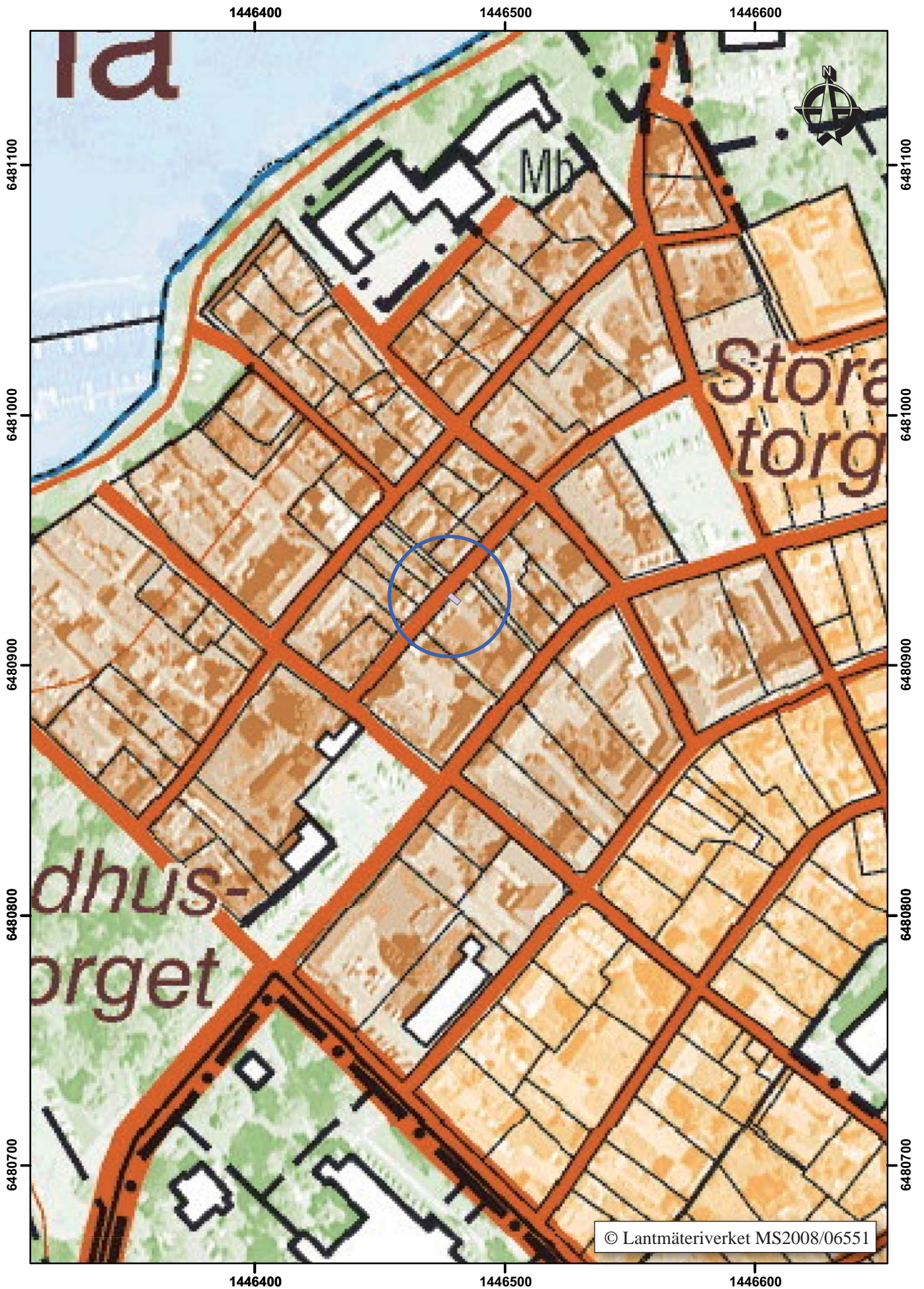
Sammanfattning

I samband med schaktning för en akut vattenläcka i Bakgatan i anslutning till kv Knäpen 6 i Vadstena utfördes en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning. Vid denna framkom flerskiktade kulturlager med en mäktighet av 0,4 m. Dessa överlagrades av 0,5 m tjocka äldre fyllnadslager med omrörd fet kulturjord, tegel och stenar. Över dessa fyllnadslager fanns delvis asfalt på ett bärlager av grus och delvis smågatsten i sättsand.

Ann-Charlott Feldt

1:e antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:5 000.

Inledning

Östergötlands länsmuseum utförde 2009-02-19 en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning i samband med schaktning för en akut vattenläcka i Bakgatan i anslutning till kv Knapen 6 i Vadstena stad och kommun, Östergötland.

Det berörda kvarteret ligger inom Vadstenas medeltida stad (RAÄ 21). Den totala sträckan som berördes av arbetet var ca 4 löpmetrar. Schaktet hade en bredd på ca 2 m och ett djup på ca 2,5 m.

Arbetet utfördes efter muntligt beslut från Länsstyrelsen Östergötland. Uppdragsgivare var Vadstena kommun. Uppdragsgivaren svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för den arkeologiska förundersökningen är undertecknad.

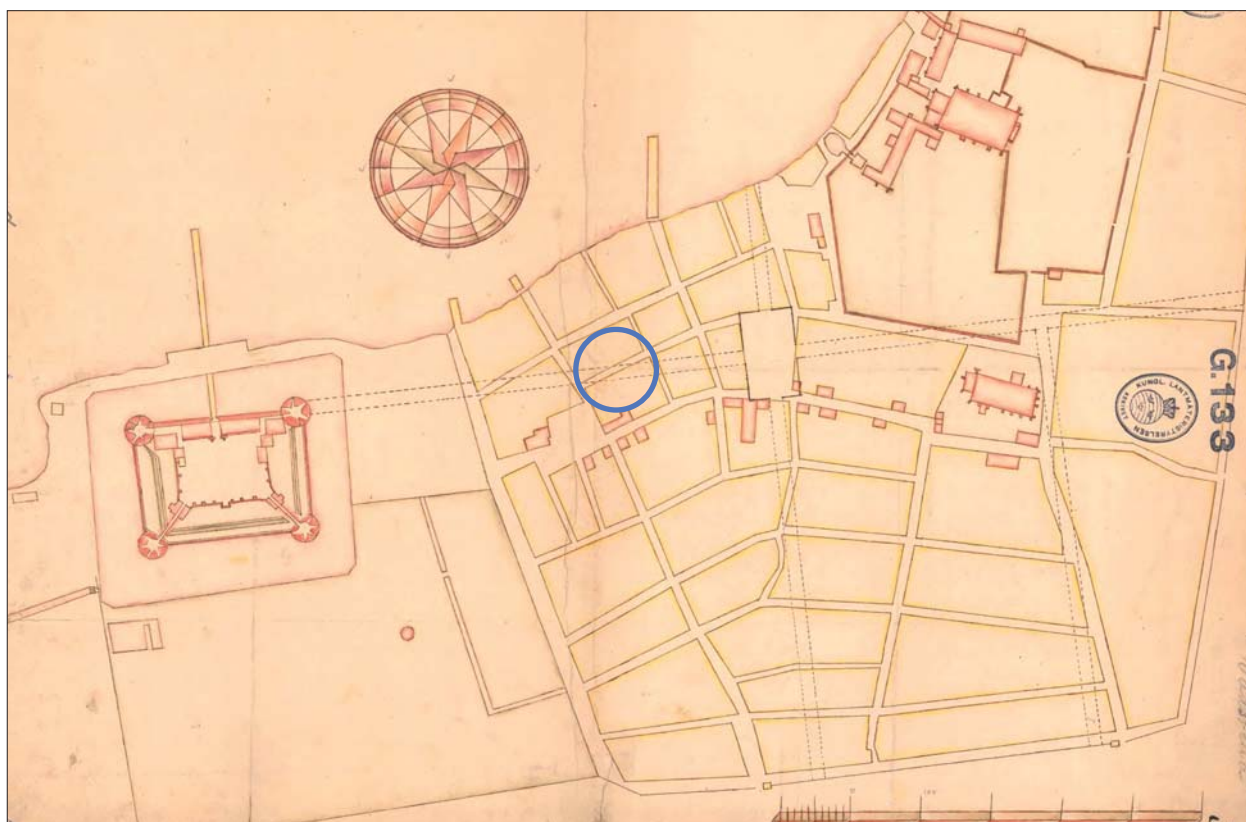
Områdesbeskrivning

Vadstena växer fram i anslutning till det birgittinerkloster som etableras på platsen 1384. Staden får sina stadsprivilegier år 1400 (Fritz 2000, s 74). Redan på 1200-talet finns dock en kungsgård i Vadstena. År 1268 utfärdas ett brev av Birger Jarls bror Elof på Vadstena gård (DS 536).

Enligt Daniel Rantzaus dagbok, som förs under det danska fälttåget till Östergötland 1567-1568, plundrades den danska hären Vadstena den 15 november 1567. Staden beskrivs då som välbyggd med gott om proviant och rikt folk. Stadens källare är välförsedda med öl, vin, mjöd och andra drycker. När de danska officerarna inte kunde få sitt manskap att sluta plundra och dricka, låter de antända staden på flera håll samtidigt, varpå större delen av Vadstena brinner ner (Lindqvist 1987:30).

Kvarteret Knapen ligger centralt inom Vadstenas medeltida stadsområde, direkt norr om Rådhusorget, mellan Storgatan och Bakgatan. Rådhusorget är det enda medeltida torget i Vadstena och det finns omnämnt i början av 1400-talet. I anslutning till Rådhusorget finns flera medeltida tegel- och stenhus bevarade (Hasselmo 1982). Bakgatan anses ha ett medeltida ursprung och återfinns på den äldsta stadskartan från mitten av 1600-talet.

Från 1940-talet och framåt har ett antal arkeologiska dokumentationer utförts i samband med schaktningar i Bakgatan. Vid dessa har två-tre äldre gatubeläggningar kunnat påvisas, liksom att gatans sträckning inte förändrats genom århundradena. De olika gatubeläggningarnas dateringar har dock inte kunnat fastställas (Hasselmo 1982, Tagesson 1987).

Figur 3. Regleringskarta över Vadstena där stadens gatunät kan ses. Kartan saknar datering och upphovsman men hör sannolikt samman med en planerad stadsreglering under 1640-50-talen (LMS akt D121-1:1, Söderström 2000).

Två mindre undersökningar har under senare år utförts i kv Knapen, inom vattenläckans absoluta närområde (Lundberg 2004 och 2007). Den förstnämnda utfördes i kv Knapen 5 direkt sydväst om den här aktuella schaktningen och föranleddes av schaktning för en elkabel. Vid undersökningen påträffades en raserad mur med intilliggande stenläggning samt omrörda kulturlager på ca 0,4 m djup. Undersökningen 2007 genomfördes i samband med schaktning för en värmekulvert inne i kv Knapens östra del. På ca 0,4 m djup framkom en stenläggning och en stratigrafiskt äldre syllstensrad. Inga säkra dateringar av de påträffade lämningarna erhöles vid någon av de båda undersökningarna.

Syfte och metod

Det huvudsakliga syftet med förundersökningen var att tillse att fast fornlämning skadades i så liten utsträckning som möjligt. Fast fornlämning som berördes av arbetsföretagen skulle undersökas och dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt även dateras. Schaktets placering bedömdes kunna möjliggöra en koppling mellan förekommande byggnadsfaser inne på tomtmark och olika gatunivåer i Bakgatan.

Den arkeologiska förundersökningen genomfördes i form av en schaktningsövervakning. Schaktet maskingrävdes i en äldre schaktsträckning ner till vattenläckan varefter det dokumenterades på en översiktsplan och en sektionsritning samt genom digitalfotografering. Dokumentationsmaterialet i form av foton, fält- och renritningar förvaras på Östergötlands länsmuseum.

Resultat och tolkning

Vid den arkeologiska förundersökningen framkom flerskiktade kulturlager i den södra schaktväggen. Kulturlagren hade en mäktighet av ca 0,4m och utgjordes av ett brandlager med rester av en bränd träkonstruktion, vilande på äldre sandiga kulturlager. Träkonstruktionen överlagrades av kalkbruksblandad sand och däröver fanns sandig kulturjord där rödbränd sand antyder att lagrets undre del utsatts för hög värme.

Kulturlagren överlagrades av ett 0,5 m tjockt äldre fyllnadslager med omrörd fet kulturjord, tegel och stenar. Över detta fyllnadslager fanns delvis asfalt på ett bärlager av grus och delvis smågatsten i sättsand. Någon koppling till gatunivåer gick inte att göra eftersom att ett ledningsschakt för vatten och avlopp skurit av förbindelsen mellan tomt- och gatulager.

Figur 4. Schaktet sett från norr. Foto Ann-Charlott Feldt, Östergötlands länsmuseum.

Referenser

- Diplomatarium suecanum*. 2001. (DS) De svenska medeltidsbrevens i svenskt Diplomatariums huvudkartotek. CD version 2 Riksarkivet.
- Fritz B. Det medeltida Vadstena. (red) Söderström G. *600 år i Vadstena*. Vadstena
- Hasselmo M. 1982. *Vadstena, Medeltidsstaden 36*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm
- Lindqvist, G (red). 1987. *Daniel Rantzaus dagbok*. (i översättning av Skoglöw, J. & Wessman, T.) Östergötland 1986. Uddevalla
- Lundberg A. 2004. *Bakgatan Vadstena – Ledningsdragnings för el*. Arkeologisk förundersökning. Vadstena stad och kommun. Östergötlands län. Rapport 2004:53. Östergötlands länsmuseum
- Lundberg A. 2007. *Kv Knapen 6 – Ledningsdragnings för värmekulvert*. Arkeologisk förundersökning. Vadstena stad och kommun. Östergötlands län. Rapport 2007:4. Östergötlands länsmuseum
- Söderström G. Borgarhus under 1600-talet. (red) Söderström G. *600 år i Vadstena*. Vadstena
- Tagesson G. 1987. *Antikvarisk kontroll och dokumentation, Krabbegatan, Vadstena stad och kommun*. Östergötlands län. Rapport. Dnr 278/86. Östergötlands länsmuseum

Tekniska uppgifter

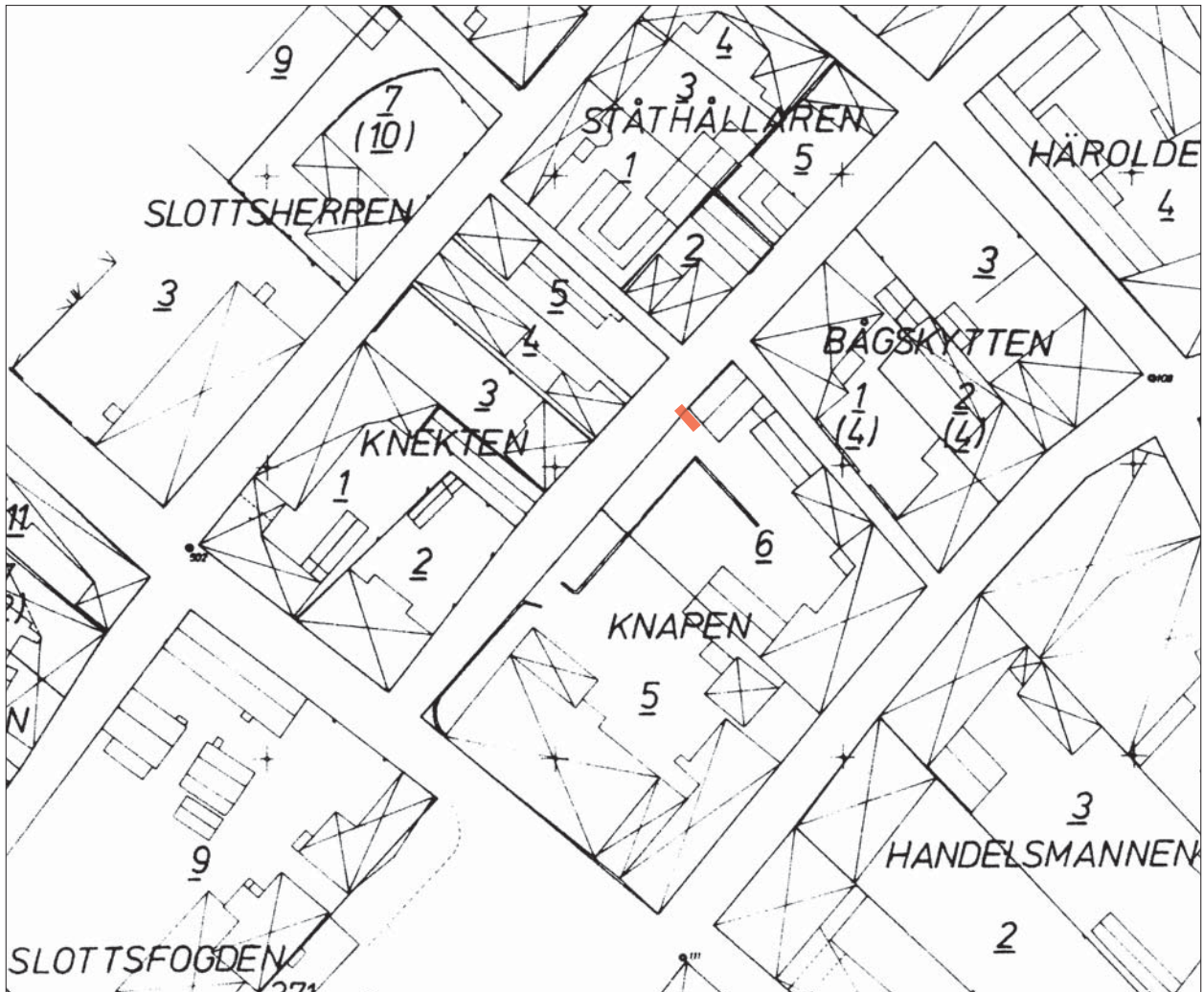
Fastighet	Kv Knapen 6
Gata	Bakgatan
Stad	Vadstena
Kommun	Vadstena
Landskap	Östergötland
Län	Östergötland
Fornlämningsnummer	RAÄ 21
Ekonomiskt kartans blad	084 69 (8E 6j Vadstena)
Koordinater	X6480927 Y1446479
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning / schaktningsövervakning
Länsstyrelsens dnr	Muntligt (akut ärende)
Länsstyrelsens beslut	2009-02-18
Länsstyrelsens handläggare	Carin Claréus
ÖLM dnr	135/09
ÖLM projektnummer	530923
Uppdragsgivare	Vadstena kommun
Kostnadsansvarig	Vadstena kommun
Projektledare	Ann-Charlott Feldt
Fältarbetstid	2009-02-19
Totalt undersöktes	ca 4 löpmeter
Fynd	Murbruk och tegel (ej tillvarataget)
Foto	Endast digitala bilder
Analyser	-
Grafik	Ann-Charlott Feldt
Renritning	Johan Levin
Grafisk form	Johan Levin

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.

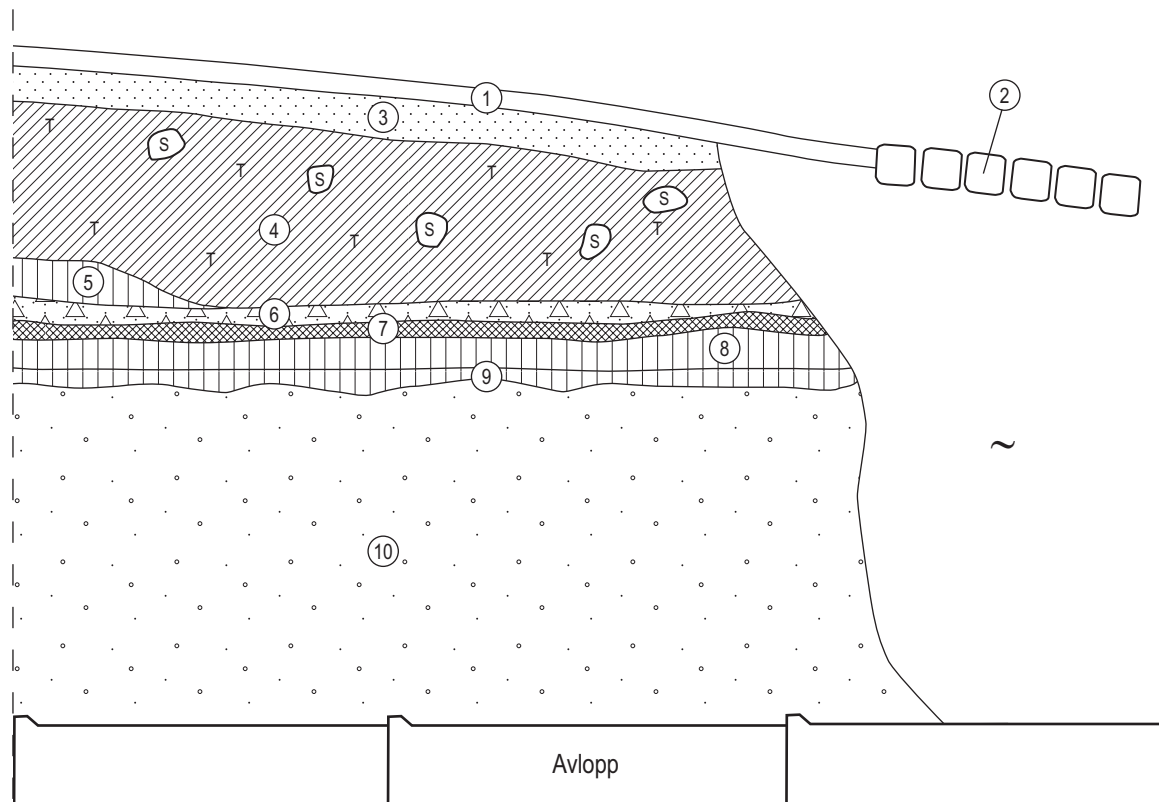
Ur allmänt kartmaterial
ISSN 1403-9273

© Lantmäteriverket MS2008/06551
Rapport 2009:19 © Östergötlands länsmuseum

Bilaga 1. Schaktplan

Bilaga 2. Profilritning

1. Asfalt.
2. Små gatsten.
3. Sättsand.
4. Fyllning av fet kulturjord med sten och tegel.
5. Sandig, gråbrun kulturjord.
6. Kalkbruk och sand.
7. Bränt trä, kol.
8. Sandig, brun kulturjord.
9. Sandig, brun kulturjord med kolstrimor
10. Stenig sand.

Bakgatan 7
S:t Per socken
Vadstena stad och kommun, Ög
RAÄ 21
Profilritning
Skala 1:20
Dnr 135/09
2009-02-18 Ann-Charlott Feldt
Renritning Johan Levin

I samband med schaktning för en akut vattenläcka i Bakgatan i anslutning till kv Knapen 6 i Vadstena utfördes en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning. Vid denna framkom flerskiktade kulturlager med en mäktighet av 0,4 m. Dessa överlagrades av 0,5 m tjocka äldre fyllnadslager med omrörd fet kulturjord, tegel och stenar. Över detta fyllnadslager fanns delvis asfalt på ett bärlager av grus och delvis smågatsten i sättsand.